

15^e zondag door het jaar, Jaar C, 10 juli 2022
Fred van Kan

Deze dagen las ik Mein Leben, de autobiografie van Alma Mahler-Werfel, weduwe van componist Gustav Mahler en vrouw van de Oostenrijkse, Joodse schrijver Franz Werfel. In haar boek heeft zij een redevoering opgenomen die Werfel in Frankrijk uitsprak, kort nadat beiden Oostenrijk waren ontvlucht, op het moment dat Hitler hun land inlijfde bij Duitsland. Werfel schreef zijn rede in 1939, maar hij lijkt voor vandaag bedoeld, zo actueel is zijn schets. Hij houdt zijn gehoor voor: "Als de leidende ster verdwenen is, als de waarden die op een bovennatuurlijke zekerheid berusten niet meer zijn, dan hoeft een aantal misdadigers een verachtelijke macht maar te verdedigen om haar absoluut te maken en te rechtvaardigen. De mens die zijn referentiepunt verloren heeft, wil ook aanbidden. En wat is er gemakkelijker te aanbidden dan succes en macht, de enige tastbare godheden van de aarde? Wie geen weg noch uitweg kent, zal enthousiast buigen voor deze godheden. Daarin ligt een reden voor hun onbetwiste wereldheerschappij..." Hij gaat verder: "Het recht, de heilige bescherming van de mens tegen de mens, valt in het niets uiteen als de bron ervan, die boven de mens troont, niet meer werkzaam is. Homo homini lupus, zegt men, maar niet alleen de ene mens gedraagt zich als een wolf tegen de andere mens; ook volkeren, klassen, belangengroepen van allerlei aard gedragen zich veel erger dan wolven tegen elkaar."

Franz Werfel ziet hoe goddeloosheid en niets ontziende dictatuur om zich heen grijpen en dan is de Tweede Wereldoorlog nog niet eens begonnen. Toch is er voor hem een uitweg. Hij is ervan overtuigd dat de geestelijke kracht die er was bij Mozes op de berg Sinaï en in Jezus op Golgotha niet is uitgedoofd. Hij is er heilig van overtuigd dat de mensheid uiteindelijk zal kiezen voor het goede en deze innerlijke kracht zal toelaten.

Dat brengt mij bij Mozes, die tot ons spreekt in de eerste lezing. Die lezing is een kort gedeelte uit een rede die hij voor de Joden hield. Daarin geeft hij uiting aan zijn vrees dat het mis zal gaan met zijn volk. Hij heeft Israël veertig jaar geleid, op weg naar het beloofde land. Dat was een weerbarstige reis: niet altijd wist hij het volk bij zich te houden, het bouwde een gouden kalf, was opstandig geweest en geloofde niet meer in de toekomst. Nu voelt Mozes zijn einde naderen, juist als ze het beloofde land bijna bereiken. Mozes wil zijn volk bij de les houden en geeft nog een laatste boodschap mee. Hij roept Israël hartstochtelijk tot inkeer op en zegt aan het slot van zijn rede: "Ik houd u vandaag leven en geluk voor, maar ook dood en ongeluk" en "leven en dood houd ik u voor, zegen en vloek. Kies het leven, dan zult u met uw nakomelingen het leven bezitten." In het gedeelte dat wij vanmorgen lezen wijst Mozes erop dat het volgen van de Wet echt niet zo ingewikkeld is als wel wordt gedacht. De wet staat dichtbij je. Luister naar de woorden die klinken in je hoofd, open je hart. Dan word je als vanzelf ingegeven hoe te handelen. Kies voor het leven, zo roept hij op, dat zal je gelukkig maken. Laat je raken door het woord! Jij kunt het volbrengen.

Mozes en Werfel, de Joodse leider en de gevluchte Joodse schrijver, sprekend uit een ver en uit een nabij verleden. Maar ook nu van betekenis! Het kwaad voert op verschillende plaatsen in onze wereld de boventoon: macht gaat boven alles, misdaden tegen de menselijkheid zijn aan de orde van de dag, 100 miljoen mensen zijn van huis en haard verdreven en in eigen land roeren belangengroepen zich heftig, overtuigd van eigen gelijk. Ondertussen gaat onze mooi aarde door wanbeheer ten onder. Mozes en Werfel houden ons voor: de keuze is aan jou. Er is de keuze tussen dood en leven, tussen vloek en zegen. En Mozes voegt daar een bemoediging aan toe: "Het woord dat ik jou heden geef is niet te hoog voor jou, het ligt niet buiten je bereik."

Niet voor niets combineert de Kerk de lezing uit Deuteronomium met de evangelietekst over de Barmhartige Samaritaan. In het evangelie van vanmorgen wordt het gegeven woord dat niet te hoog en ver van ons is, kernachtig samengevat: "U zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel, met heel uw kracht en met heel uw verstand, en uw naaste als uzelf." Als je zo leeft, zegt Jezus, dan heb je deel aan het Rijk Gods, dan zal een nieuwe wereld voor je opengaan, dan bouw je aan een samenleving die gelukkig maakt. Het is een heldere boodschap. Maar als Jezus aan de hand van een parabel verduidelijkt hoe je deze kernboodschap in de praktijk moet brengen, dan is het niet zo eenvoudig meer. Dan zijn er al snel obstakels op de weg, zoals de priester en Leviet ervaren. Zij zijn bang onrein worden als ze de gewonde man aanraken en hij dood blijkt. Dat zou hun status schaden, dus laten zij hem liggen. De Samaritaan die passeert, handelt spontaan. Hij is niet met zichzelf bezig, maar denkt precies andersom: wat betekent het voor deze gewonde, mijn naaste, als ik niet help? Hij zet zijn eigen belang volledig opzij. Dat is de boodschap die Jezus ons aan de hand van deze parabel voorhoudt: kies zonder voorbehoud voor de mens die naast je is.

Ik weet niet hoe dat voor u is, maar ik herken mij eerlijk gezegd wel in de priester en de Leviet. Zomaar spontaan opkomen voor mijn naaste, zomaar, zonder nadenken mijzelf uitspreken ten gunste van een vluchteling, een vreemde ... Zomaar verdere stappen zetten richting duurzaamheid ... Ik weeg toch meestal mijn belangen mee. En is het met de hedendaagse politiek niet hetzelfde gesteld: we staan achter Oekraïne! Totdat economische belangen toch belangrijker blijken te zijn. Poetin is Europese ogen een oorlogsmisdadiger tot de inflatie te heftig wordt ... We stellen Natura 2000 gebieden in, maar aarzelen om stappen te zetten als de natuur werkelijk beschermd moet worden.

Ik kan soms wakker worden met een bezwaard hart en blijven steken in de somberte die Franz Werfel in 1939 schetste. Maar zelfs hij, die persoonlijk geraakt werd door het kwaad van het antisemitisme, liet zich nog altijd raken door het licht. Wie ben ik dan om bij de pakken neer te zitten? "Het woord dat ik jou heden geef is niet te hoog voor jou, ligt niet buiten je bereik, jij kunt het volbrengen" herhaal ik dan voor mijzelf. En ik zie het gewoon om mij heen gebeuren, tussen mensen, in kleine dingen. Het lukt mij opnieuw om met andere ogen te kijken, ik laat mij raken en ik bid:

"Wek mijn zachtheid weer

Geef mij terug de ogen van een kind

Dat ik zie wat is

En mij toevertrouw

En het licht niet haat."

Moge het zo zijn.